

La plaça de Vila

per M. Villangómez Llobet

Una part de la plaça de Vila vista des del terrat de la casa on va néixer i viure molts d'anys l'autor d'aquests records.

A l'inici de la plaça de Vila, es Piló, bloc de pedra acabat en forma de bola, separa la pujada pel carrer de Sant Domingo i la baixada cap al pati d'armes i la Marina.

No parlaré de la plaça de Vila actual. Ni tan sols de la plaça de Vila de quan era jove. La que duc en una persistent memòria —fragmentada en llampecs inesborrables dins el seu pou— és la infantil, fins arribar als primers records, darrera els quals s'espesseixen els vels. No vivíem exactament a la plaça de Vila, encara que com adreça ens posaven a vegades «plaça de Lluís Tur», la denominació oficial. L'edifici de planta baixa i tres pisos on vaig néixer —nosaltres vivíem al segon i al tercer, mentre que a una part del primer mon pare tenia el seu despatx de metge— s'acosta a la plaça de Vila per la part inferior del carrer d'Ignasi Riquer. Ocupa el costat edificat del tram d'aquest carrer que hi ha entre els dos espais de desigual extensió de la plaça de Vila i la dels Desemparats. En realitat, aquest carrer empedrat i amb lleuger pendent, que té a l'altra banda el mur que tanca el pati d'armes del Portal, es deia abans carrer de Sant Francesc i no és una continuació del vell carrer de Sant Domingo. Però arribà un moment, que ja no vaig assolir, en què s'unificaren els dos carrers amb el nom d'Ignasi Riquer.

Quan plovia fort, per la costa de davant casa baixava el torrent. A vegades era un torrentó, però arribava a anar de banda a banda si la pluja era prou espessa i duradora. Contemplàvem el remorós corrent des del mirador de la sala. Aquest és un dels records que es perd en la més remota infantesa. Dalt Vila era un receptacle de pluges que només

es podia escórrer per tres clavegueres —així es deien encara en la llengua viva— que travessaven la murada. Si la claveguera de la plaça dels Desemparats no embocava tota l'aigua que venia d'amunt, la revenguda continuava el seu curs per davant casa cap a la plaça de Vila. Aquesta feia un declivi poc pronunciat cap al forat obert de la segona claveguera. A vegades la boca no podia engolir tota l'aigua que s'hi reunia i la plaça s'anava inundant. En els aiguats més forts arribava a ser com un estany, bastant profund a les parts de nivell inferior, ja més allunyades del Portal. La plaça de Vila era com un gran pluviòmetre que assenyalava la intensitat de la pluja. Encara hi havia una altra claveguera, al fons d'un carrer estret i costerut del barri del Portal Nou, que recollia les aigües d'aquells indrets. Tornant al meu observatori, veia sovent algunes persones que venien de la Marina i en arribar a's Piló no podien girar cap amunt a causa de la torrentada. Rajaven les canals de les cases des de diferents altures. Alguns homes més decidits o amb més pressa, a vegades amb els camals arromangats o amb la protecció d'un sac buit que de dalt del cap baixava per l'esquena, s'aventuraven a ficar els peus dins la roja envestida. Després d'aquells xàfec més copiosos, el torrent s'anava aprimant i la plaça de Vila tornava a poc a poc a la normalitat.

Els dies de grans precipitacoin eren —i tant!— l'excep-

ció, però per excepcionals quedaven més fixos a la memòria. També evoc la plaça a les hores de més sol, al fort de l'estiu, gairebé buida, com aturada. I en una d'aquestes estones solitàries i ardoroses, torn a veure a la plaça, com una pel·lícula molt vella, un fet encara més insòlit que les grans inundacions, un fet únic. Era —crec— el 5 d'agost, el dia de la patrona, i jo devia ser ben petit. A casa només m'acompanyaven l'àvia i la seua cunyada, germana d'aquell avi patern que no vaig conèixer. Ni la meua mare ni el meu pare no hi eren. Els balcons, al nord, eren oberts a fi que hi entràs, per poca que fos, la fresca. Potser en alguns habitatges de la plaça ja dinaven o havien dinat, potser feien la migdiada; però a la nostra casa no havia arribat l'hora del dinar de la festa. I de sobte les dues dones i jo —no record si hi havia el meu germà un any més gran— observam amb esglai, solitària sota la soledada, ben prop d'es Piló, una baralla. Dos hòmens —ara pens que possiblement borratxos— s'aferren i roden per terra. La meua mirada es fixa en el gran ganivet que duu un d'ells, ganivet que després cau i que tots dos lluiten per agafar. L'àvia s'aparta espantada del balcó, no gosant veure el que pot passar, però la tia, més decidida, baixa escales avall i ja la veig al carrer que es dirigeix als contrincants, abraonats en terra, representant-los i demanant-los que es separin. Tot seguit acudeix algú, i al capdavant un brau capellà, que vivia en un pis al fons de la plaça. Els dos enemics són a la fi descompartits, sense que hi hagi hagut cap desgràcia.

A l'estiu, quan declinava la tarda, la plaça s'animava. Els nombrosos infants començaven a jugar, les dones s'asseien en grups davant alguna porta, dones o al·lotes cosien o descansaven a molts dels balcons, amb la vela que penjava part de fora de la barana. Algunes jovenetes entonaven les cançons de l'època; algunes ressonaven dins meu amb una estranya malenconia. Més gent baixava a la Marina o en pujava, molts girant es Piló, d'altres venint de la plaça o endinsant-s'hi. L'immediat pati d'armes, pas obligat de la Marina, tenia, entre els dos portals amb estàtues romanes, la filera d'arcs laterals tapiada a fi de formar unes minúscules i miserables casetes. Hi vivien captaries o alguna família molt humil, com també al casull de balcó historià, que ja de gran em recordava l'estil plateresc, una mica simple i escarransit. La ciutat no temia exhibir en un dels seus centres o llocs de trànsit importants l'estretor, la pobresa, la mendicitat. El pati d'armes era l'antesala de la plaça de Vila pròpiament dita. En un dibuix de l'Arxiduc una barrera de fusta es veu que podia tancar el portal immediat a la plaça, llavors anomenada de les Ferreries.

A l'estiu o a l'hivern, en un moment determinat, pujaven els muls de l'exèrcit, amb alguns soldats, i travessaven la plaça de Lluís Tur —nom que ningú no deia— per girar, vora el tros rodó de murada, cap a les quadres veïnes, de grans voltes sota l'edifici militar del baluard de Sant Joan que dona per un costat a la plaça. Els infants d'una mena d'escola els veien passar des del seu balcó, a vegades amb les cametes penjant per entre els ferros de la barana. Cridaven rítmicament: *Es... mat... xos, es... mat... xos*. Si sols tornava un escamot de soldats d'infanteria, el crit era: *Es... sol... dats, es... sol... dats*. Quant a les al·lotes, esdevé en algun punt més precís el record vague dels seus cants: aquelles al·lotes que se'm mostraven una mica misterioses, o potser inquietants, malgrat la seua relativa proximitat.

Un dia cada any, tanmateix, algunes d'aquelles veïnes jòvens que em devien semblar bastant més grans que no eren, s'acostaven, muntaven a casa. Era el matí del Corpus i venien a buscar algun test de flors, alguna tela, per adornar la capella que s'aixecava per a la processó de la tarda. Entraven mig tímides, mig rialleres. Mentre jo les contemplava i les escoltava, la meua mare les atenia amablement. A

la tarda les visitants eren senyores que venien a veure la processó. Entre la gent, les aromes campestres i les diferents remors, la processó, amb nombrosos canonges i sedes vermelles, s'acostava des del carrer de la Santa Creu i el fons de la plaça i passava, ja iniciant la pujada, per davall dels nostres balcons. Hi havia flors per tirar en obsequi del Santíssim i menjar blanc per convidar les parentes o amigues de la família —jo procurava esquivar-me de la sala i d'algunes afectuositats— en aquelles hores perfumades d'herba de sant Ponç, quan el sol ja davallava per l'altra banda d'una plaça de Vila encara lluminosa.

El comerç, des de ben abans de la segona dècada d'aquest segle, ja havia gairebé abandonat Dalt Vila. Només quedaven unes poques botiguetes en aquella plaça, que representava el seu pla més baix, i als seus voltants. El comerç era la Marina, i més amunt del Portal només es venien alguns comestibles —arròs, llegums, sèmola, fideus, xocolata—, acompanyats d'estris domèstics molt quotidians, com fregalls, graneres, graneretes d'emblanquinar, ventadors. També hi havia a la plaça de Vila —important i flairosa indústria— algun forn de pa: munts de llenya descarregada del carro, sacs de farina, el fum, els pans i panets acabats de coure. I en contrast amb la blancor, crec recordar una carboneria, més aviat una cova negra. Quasi al final de la plaça, passada l'Escala de Pedra, que muntava molt rosta i en part coberta cap als carrers alts, teníem la cotxera, a l'antiga construcció de llarga volta. Hi havia el carretó de molls i, només per a escollides ocasions, la galera tapada, de quatre rodes; després hi hagué el vell Ford negre. Ja la plaça de Vila s'estrenyia i pujava lleugerament, i al final es convertia en el carrer, en pendent, de la Santa Creu. Era el carrer que deïem de «ca sa Pagesa», perquè hi havia, a l'esquerra de la costa que feia, la botiga d'aquest nom. Entre aquells establiments i les cases de veïns, en un temps amb ben escassos vehicles, que anassin amunt i avall, vaig jugar alguns anys a la plaça. Tenia prohibit pel meu pare passar el Portal proper, camí de la Marina: parl de quan era una criatura. Més endavant vaig preferir per als jocs sa Carrossa, la plaça de l'Ajuntament, el carrer de Pere Tur; de la mateixa manera que sempre em vaig estimar més els espais que suposassin córrer, saltar, enfilarse, amb pilotes o sense, que no els jocs d'habilitat com les baletes o les baldufes.

A l'estiu es podia jugar més temps; les tardes eren interminables i fins i tot el vespre era propici. A l'hivern, però, calia recollir-se aviat a casa. Les nits hivernals, la plaça de Vila restava molt solitària, reclosa, malenconiosa. La il·luminació era escassa, es reduïa a unes poques bombetes elèctriques, de trista claror, i a la clapa de llum que deixava passar alguna botiga encara oberta. Entre les ombres —si no era una nit de lluna— s'esmunyia alguna figura ja desconeguda, potser un embriac; sonaven de tant en tant unes sabates contra les pedres. Podia siular el vent, més rarament plovia o llampegava.

Alguna vegada, abans de sopar, hàviem d'anar a comprar quelcom, a una botiga pròxima o per ventura a la més llunyana. Em veig remot, no sé per quin capritx de la memòria, amb la companyia de la mainadera camí de ca sa Pagesa. Jo devia ser molt petit i la plaça, tenebrosa i freda, em pareixia immensa. Avançava, com en una aventura, pels espais gairebé deserts. L'aventura, al mateix temps, era incitant i feia un cert respecte. Em guiava la curiositat, el desig, i comprenia que hi havia entorn com una mena de misteri. Potser les sensacions infantils no eren gaire diferents de les que, més endavant, acompanyen el camí de la vida.

M. VILLANGÓMEZ LLOBET